

СПЕЦИФІКА ІМПЛІКУВАННЯ СТВЕРДЖЕННЯ В НАУКОВОМУ СТИЛІ

Проаналізовано експліцитні та імпліцитні засоби вираження інтенції ствердження в науковій літературі. З'ясовано, що для передачі основних засобів вираження стверджувального значення використовують модальні слова, які вказують на порядок думок та зв'язок між ними. Серед неспеціалізованих засобів у науковому стилі виокремлюють сполучники та прийменники, які безпосередньо не передають стверджувального значення, проте беруть участь у реалізації стверджувальних суджень.

Ключові слова: значення, ствердження, експліцитний зміст, імпліцитний зміст, засоби вираження, наукова література.

Серед актуальних проблем сучасної лінгвістики особливу увагу привертає питання про вивчення специфіки імпліцитного та експліцитного змісту. У наукових працях В. Х. Багдасаряна [1], Ф. С. Бацевича [2], Л. Р. Безуглої [3], К. О. Долиніна [4], Г. І. Приходько [5] проаналізовано способи та засоби вираження експліцитності й імпліцитності в українській, англійській, німецькій та російській мовах. Однак окремої наукової розвідки, присвяченої описові реалізації стверджувальних одиниць як засобу імплікування та експлікування ствердження, у сучасному українському мовознавстві немає. Саме тому об'єктом нашого дослідження є стверджувальні речення в контексті наукового стилю. У пропонованій статті маємо на меті проаналізувати та виокремити спеціалізовані та неспеціалізовані засоби вираження ствердження в науковій літературі. Матеріалом для аналізу стали наукові розвідки з мовознавства, літературознавства, філософії тощо.

В. Х. Багдасарян тлумачить імпліцитне значення в зіставленні з експліцитним: "Експліцитним, або явним, є те, що має своє власне, повне, безпосереднє словесне вираження, імпліцитним же, чи неявним, є те, що не має такого словесного вираження, але домислюється, опираючись на експліцитне, виражається й сприймається адресатом за допомогою експліцитного, а також контексту та інших чинників" [1: 5].

Е. І. Шендельс зазначає, що в імпліцитній структурі нічого не пропускається, ніщо не випущене, а домислювання чи переосмислювання не потребує вставки слів чи форм, хоч може потребувати трансформації [6: 110].

На нашу думку, поняття імпліцитності має досить широкий зміст, який дає змогу охоплювати не лише вияви прихованої семантики мовних одиниць різної структури, а й дериваційні структурно-семантичні перетворення. Відповідно експліцитність сприймається безпосередньо, без додаткових когнітивних операцій.

Для повнішого розуміння інтенції ствердження в науковому стилі доцільно було б враховувати співвідношення змісту мовної категорії зі способами й засобами її вираження.

Отже, ствердження в мові може бути представлене, по-перше, за допомогою спеціальних засобів вираження, а по-друге, без вживання спеціальних мовних одиниць: у цьому разі ствердження міститься в самій семантиці лексеми, фразеологізмі, реченні. Саме тому можна виокремити два способи вираження ствердження в мові: експліцитне – формально виражене ствердження та імпліцитне – приховане ствердження.

До основних засобів вираження ствердження в науковому стилі уналежнюємо модальні слова, що виконують функцію вставних у реченні й передають порядок думок та зв'язок між ними. Наприклад: **"По-перше, бути точним, а отже, суворо відповідати визначуваним реаліям у будь-якому їх вияві. По-друге, спиратися на чітко детерміновані й однозначно усвідомлювані поняття. По-третє, нарешті, мати достатню диференційну потенцію, тобто протиставляти цей термін, цю категорію будь-якому іншому явищу, з одного боку, і, виходячи з наявної дефініції, кваліфікувати деяке явище як шукане, що відповідає цій дефініції, з іншого боку, не залишаючи без маркування будь-який окремий випадок"** [7: 30], **"Отже, мовленнєва діяльність – усвідомлена, мотивована, тобто психічно регульована, предметна і цілеспрямована, соціально регламентована активність суспільного суб'єкта"** [8: 30].

Експліцитне ствердження в науковому стилі репрезентують модальні слова на зразок *безперечно, справді, безумовно, вважаю, очевидно, звичайно, звісно*, що передають упевненість кого-небудь у чому-небудь, вірогідність, імовірність чого-небудь: *"Цілком очевидно, що лише будучи зв'язаним між собою, слова, які наповнюють рядки наведеного вірша, створюють те, що ми можемо назвати текстом, або фрагментом художнього твору..."* [7: 195], *"Безумовно, пізнавальний процес постає принципово творчим відбиттям реального світу, бо його результатом є єдність в ідеальних образах дійсності і можливості того, що може статися у майбутньому"* [9: 568], *"Справді, конструкції на основі кон'юнктивних форм, що спеціалізуються на вираженні ірреального значення, в українській мові легко співвідносяться із заперечним судженням, які спростовують реальність подій"* [10: 36].

Зауважимо, що інтенцію ствердження представляють також модальні слова, що вказують на джерело повідомлення: "Одним із різновидів метонімії, **на думку більшості дослідників**, виступає синекдоха" [11: 83], "**На переконання В. В. Виноградова**, речення як основна форма мовного спілкування є водночас і засобом вираження думки для мовця і знаряддям розуміння повідомлюваної думки для слухача" [8: 28], "Текст як синтаксична одиниця характеризується, **на думку І. І. Менишкова**, лише трьома основними параметрами, потрібними для його існування й функціонування саме як тексту, а не якої-небудь іншої синтаксичної одиниці (слова, речення, надфразної єдності)" [7: 146], "**На нашу думку**, кожна з названих концепцій заперечення абсолютизує лише яку-небудь одну з багатьох функцій мисленнєво-мовленнєвої категорії заперечення і цим значно обмежує її величезний функційний потенціал" [10: 21].

Серед неспеціалізованих засобів вираження ствердження в науковому стилі виокремлюємо сполучники та прийменники.

Єднальні відношення в сучасній українській мові передають сурядні сполучники *і, та, і... і*. Складні синтаксичні одиниці, утворені за допомогою таких сполучників, презентують імплікацію стверджувальних суджень. Наприклад: "Категорії – основні **і** загальні ознаки, універсальні форми мислення **і** свідомості, які відбивають загальні властивості **і** відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку всіх матеріальних, природних **і** духовних явищ" [9: 524], "**І** писемний, **і** усний різновиди літературної мовної практики взаємодіють у встановленні, формуванні та розвитку літературної норми" [12: 469], "Вони засвідчують постійне перебування людини в системі соціальних взаємин, стандартів поведінки **і** традицій, прийнятих у певній спільноті" [13: 63].

Помічено, що для передачі імпліцитного стверджувального значення використовують також деякі приєднувальні сполучники, наприклад, *та й, а також, та ще й, та ще, і навіть*: "Це комунікативне завдання реалізують питальні частки, **а також** частки відсполучникового походження разом з питальною інтонацією" [14: 359], "Тому в осягненні певної комунікативної мети, коли мовець добирає той чи той комунікативний тип вислову і оформлює його певним чином лексично, синтаксично **та й** інтонаційно, він, мовець, тим самим, прагне до того, щоб висловитися емоційно, і з дотриманням найменших нюансів у вираженні своєї почуттєвості" [15: 7].

Градаційні сполучники *а ще, ще й, а до того ж, та навіть* вказують на повноту, більшу точність повідомлюваного: "Синтаксично нечленовані речення (конструкції) уже фрагментарно досліджувались, систематизовувались в українському мовознавстві, **а ще** раніше – й у русистиці" [15: 12], "Тільки зрідка простежуються нечленовані речення в монологічних художніх текстах, частково і в певних жанрах мовлення публіцистичного, зокрема в газетах, **та навіть** у мовленні науковому, в деяких його жанрах, характеризуючи своєю наявністю особливий стиль наукового мислення і такого ж формування думки – цюнайбільше однозначної" [15: 14]. З наведених прикладів видно, що стверджувальний компонент сполучника допомагає точніше інтерпретувати інформацію.

Зіставний сполучник **а** в поданому ілюстративному матеріалі спеціалізується на протиставленні стверджувальних частин речення: "Деякі господарі відразу ж садили на городі цю освячену вербову гілку, щоб росла Богові на славу, **а** людям на ужиток" [16: 25], "Якщо після однорідних членів стоїть узагальнювальне слово, то перед ним робиться пауза, **а** узагальнювальне слово вимовляється сильніше" [16: 246], "В усному мовленні дісприслівниковий зворот відокремлюється паузами, **а** на письмі – комами" [16: 52].

Ідентифікаторами внутрішнього, імплікованого ствердження бувають й інші службові частини мови, зокрема, прийменники. Серед них виокремлюємо:

1) просторові контактні прийменники *всередині, зверху, в, серед, посередині, посеред*, що вказують на локалізацію в межах просторового орієнтира: "**Серед** російських мовознавців також були ті, які відстоювали суб'єктивно-інтерпретативну природу заперечних конструкцій" [10: 31], "Складених сполучників значно менше **серед** сурядних, ніж **серед** підрядних, причому між шістьма семантичними групами сурядних сполучників вони розподілені неоднаково" [17: 37]. В аналізованих конструкціях *посеред, зверху + іменник* в родовому відмінку прийменники виконують суто видільну функцію й безпосередньо ствердження не виражають. Стверджувальний зміст впливає з усієї структури речення, тобто є імпліцитним;

2) дистантний контактний прийменник *біля*, який позначає просторову близькість до предмета, у поєднанні з іменниками стверджує наявність чого-небудь або кого-небудь: "Ваші загони "Зелених патрулів" можуть привести роз'яснювальну роботу **серед** населення, виготовити і встановити на околиці лісу, **біля** лісосмуг, в парках природоохоронні щити, організувати патрулі" [12: 29], "З цього часу бере свій початок історія становлення фундаментальної академічної школи структурної, прикладної, математичної, а згодом і комп'ютерної лінгвістики, **біля** витоків якої стояли В. С. Перебийніс, М. М. Пещак, М. П. Муравицька, Н. Ф. Клименко та їхні колеги по відділу" [18: 177];

3) темпоральні прийменники *протягом, перед, над, під* безпосередньо не передають стверджувального значення, проте беруть участь у реалізації стверджувальних суджень: "З наведених прикладів стає очевидним, що, наприклад, в окличних фразах елемент емоційності переважає **над** інформативним" [19: 99-100], "Подані тексти чітко наспортизовані: майже до кожного з них подано

фотографію інформатора; **перед** текстом представлено прізвище та ім'я студентки, яка здійснювала запис, і рік запису матеріалів" [19: 158];

4) логічні прийменники у зв'язку з, з огляду на, зважаючи на, на підставі, на основі виражають причину, їх уживають в аналізованих прикладах, щоб ствердити який-небудь факт. Наприклад: "**З огляду на різне співвідношення цих чинників відперсональні дієслова формують чотири структурно-семантичні типи зі значенням буттєвості, дії, відношення та стану**" [12 : 66], "**В нечленованих реченнях наявна лиш нульова позиція, на основі якої витворюється змістова повнота й повноцінність вислову**" [15: 44], "**Зважаючи на потребу послідовної класифікації односкладних структур з позицій сучасної граматичної науки, потрактування мовної репрезентації семантичних категорій, особливо актуальним є ґрунтовний аналіз неозначено-особових речень з погляду семантики**" [13: 53];

5) прийменники відповідно до, згідно з нерідко трапляються в науковому стилі, передають відношення відповідності та слугують маркерами згорнутих стверджувальних пропозицій у структурі речення. Наприклад: "**В іноземній науці більшої популярності набула концепція, згідно з якою ствердження і заперечення є суб'єктивними формами інтерпретації дійсності**" [10: 16], "**Відповідно до цього речення й судження взаємопов'язані, бо судження – це основна форма чи акт мислення, думки, яка відбиває речі, явища у їхніх зв'язках, взаємовідношеннях, стверджує чи заперечує наявність або належність певної ознаки предметів думки**" [15: 33].

Отже, наведені приклади засвідчують, що в науковому мовленні реалізуються як експліцитні, так й імпліцитні значення, причому останніх у комунікативно-прагматичній структурі мовленнєвого акту переважають. До основних засобів вираження ствердження уналежнюємо модальні слова, а серед неспеціалізованих виокремлюємо сполучники та прийменники. Перспективою подальшого дослідження є з'ясування засобів вираження ствердження, зокрема, в офіційно-діловому та публіцистичному стилях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Багдасарян В. Х. Проблема імпліцитного (логіко-методологический анализ) / В. Х. Багдасарян. – Ереван : Изд-во АН АрмССР, 1983. – 138 с.
2. Бацевич Ф. С. Співвідношення типів смислової імпліцитності в мові (на матеріалі російської мови) / Ф. С. Бацевич // Мовознавство. – 1993. – № 1. – С. 54–59.
3. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі / Л. Р. Безугла. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 331 с.
4. Долинин К. А. Імпліцитное содержание высказывания / К. А. Долинин // Вопросы языкознания. – 1983. – № 6. – С. 37–47.
5. Приходько Г. І. Специфіка імпліцитних засобів вираження оцінки у висловлюванні / Г. І. Приходько // Нова філологія. – 2001. – №1. – С. 11–21.
6. Шендельс Е. И. Имплицитность в грамматике : [сборник научных трудов] / Е. И. Шендельс. – М. : МГПИИЯ, 1977. – Вып. 112. – С. 108–112.
7. Попова І. С. Фундаментальні категорії метамови українського синтаксису (одиниця, зв'язок, модель) : [монографія] / І. С. Попова. – Д. : Вид-во ДНУ, 2009. – 432 с.
8. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : [монографія] / С. Т. Шабат-Савка. – Чернівці : "Букрек", 2014. – 412 с.
9. Подольська Є. А. Філософія : [підручник] / Є. А. Подольська. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 704 с.
10. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові : функційно-семантичні та етнолінгвістичні вияви : [монографія] / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
11. Корольова В. В. Оцінні найменування осіб у сучасній українській мові : [монографія] / В. В. Корольова. – Запоріжжя : Акцент Інвест-Трейд, 2012. – 166 с.
12. Библик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / С. П. Библик. – Ніжин : "Вид-во "Аспект-Поліграф", 2013. – 589 с.
13. Ясакова Н. Ю. Семантична типологія та мовна репрезентація неозначено-особового суб'єкта / Н. Ю. Ясакова // Українська мова. – 2014. – № 4 (52). – С. 52–64.
14. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Унів. вид-во "Пульсари", 2004. – 398 с.
15. Куш О. П. Ствердження і заперечення в українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. П. Куш. – Дніпропетровськ, 2002. – 16 с.
16. Рідна мова : [проб. підручн. для 7 кл.] / [Передрій Г. Р., Скурятівський Л. В., Шелехова Г. Т., Остаф Я. І.]. – К. : Освіта, 1994. – 287 с.
17. Городенська К. Г. Аналітичні тенденції в розвитку складу сполучників української мови / К. Г. Городенська // Рідний край : [науковий публіцистичний художньо-літературний альманах]. – 2008. – № 2 (19). – С. 36–43.
18. Карпіловська Є. А. Невтомне служіння науці (до 75-річчя від дня народження Н. Ф. Клименко) / Є. А. Карпіловська // Українська мова. – 2014. – № 4 (52). – С. 173–191.
19. Гримашевич Г. І. Голодомор в Україні крізь призму діалектного тексту (рецензія) / Г. І. Гримашевич // Українська мова. – 2014. – № 4 (52). – С. 155–160.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Bagdasaryan V. Kh. Problema implitsynogo (logiko-metodologicheskii analiz) [The Problem of the Implicit (the Logical-Methodological Analysis)] / V. Kh. Bagdasaryan. – Erevan : Izd-vo AN ArmSSR, 1983. – 138 s.
2. Batsevych F. S. Spivvidnoshennia typiv smyslovoyi implitsynosti v movi (na materiali rosiyskoyi movy) [The Correlation of Types of Sense Implicitness in the Language (on the Material of the Russian Language)] / F. S. Batsevych // Movoznavstvo [Linguistics]. – 1993. – № 1. – S. 54–59.
3. Bezugla L. R. Verbalizatsiia implitsynykh smysliv u nimetskomovnomu dialogichnomu dyskursi [Verbalization of Implicit Senses in the German Dialogical Discourse] / L. R. Bezugla. – Kharkiv : KHNУ imeni V. N. Karazina, 2007. – 331 s.
4. Dolinin K. A. Implitsitnoe sodержanie vyskazyvaniya [Implicit Contents of Statement] / K. A. Dolinin // Voprosy yazykoznavniya [Linguistic Questions]. – 1983. – № 6. – S. 37–47.
5. Prykhodko G. I. Spetsyfika implitsynykh zasobiv vyrazhennia otsinky u vyslovlenni [Specificity of Implicit Means of Expression of Evaluation in the Statement] / G. I. Prykhodko // Nova filologiya [New Philology]. – 2001. – № 1. – S. 11–21.
6. Shendels E. I. Implitsynost v grammatike [Implicitness in Grammar] : [zbornik nauchnykh trudov] / E. I. Shendels. – M. : MGPIIA, 1977. – Vyp. 112. – S. 108–112.
7. Popova I. S. Fundamentalni kategoriyi metamovy ukayinskogo syntaksysa (odnyntsia, zviazok, model) [Fundamental Categories of Meta Language of the Ukrainian Syntax (Unit, Connection, Model)] : [monografiia] / I. S. Popova. – D. : Vyd-vo DNU, 2009. – 432 s.
8. Shabat-Savka S. T. Kategoriia komunikativnoyi intensiyi v ukayinskii movi [Category of Communicative Intention in the Ukrainian Language] : [monografiia] / S. T. Shabat-Savka. – Chernivtsi : "Bukrek", 2014. – 412 s.
9. Podolska Ye. F. Filisofiiia [Philosophy] : [pidruchnyk] / Ye. A. Podolska. – K. : Tsentr navchalnoyi literatury, 2006. – 704 s.
10. Bagan M. P. Kategoriia zaperechennia v ukayinskii movi : funktsiyno-semantychni ta etnolingvistychni vyavy [Category of Negation in the Ukrainian Language : Functional-Semantic and Ethnolinguistic Demonstrations] : [monografiia] / M. P. Bagan. – K. : Vydavnychyy dim Dmytra Burago, 2012. – 376 s.
11. Koroliova V. V. Otsinni naimenuvannia osib u suchasniy ukayinskii movi [Evaluative Names of People in the Modern Ukrainian Language] : [monografiia] / V. V. Koroliova. – Zaporizhzhia : Aktsent Invest, 2012. – 166 s.
12. Bybyk S. P. Usna literaturna mova v ukayinskii kulturi sгодennia [Oral Literary Language in the Ukrainian Today's Culture] / S. P. Bybyk. – Nizhyn : "Vyd-vo "Aspekt-Poligraf", 2013. – 589 s.
13. Yasakova N. Yu. Semantychna typologiiia ta movna reprezyntatsiia neoznacheno-osobovogo subekta [Semantic Typology and Language Representation of the Impersonal Subject] / N. Yu. Yasakova // Ukrayinska mova [Ukrainian Language]. – 2014. – № 4 (52). – S. 52–64.
14. Vykhoanets I. R. Teoretychna morfologiiia ukayinskoyi movy [Theoretical Morphology of Ukrainian Language] / I. R. Vykhovahets, K. G. Gorodenska. – K. : Univ. vyd-vo "Pulsary", 2004. – 398 s.
15. Kushch O. P. Stverdzhennia i zaperechennia v ukayinskii movi [Statement and Negation in the Ukrainian Language] : avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrayinska mova" / O. P. Kushch. – Dnipropetrovsk, 2002. – 16 s.
16. Ridna mova [Native Language] : [prob. pidruchn. dlia 7 kl.] / [Peredriy G. R., Skurativskyy L. V., Shelekhova G. T., Ostaf Ya. I.]. – K. : Osvita, 1994. – 287 s.
17. Gorodenska K. G. Analitychni tendentsiyi v rosytiku skladu spoluchnykiv ukayinskoyi movy [Analytical Tendencies in the Development of the Conjunctions Contents of the Ukrainian Language] / K. G. Gorodenska // Ridnyy kray [Native Land] : [naukovy publitsystychnyy khudozhnio-literaturnyy almanakh]. – 2008. – № 2 (19). – S. 36–43.
18. Karpilovska Ye. A. Nevtomne sluzhinnia nautsi (do 75-richchia vid dnia narodzhennia N. F. Klymenko) [Untiring Devotion to Science (to the 75th Anniversary of N. F. Klymenko's Birthday)] / Ye. A. Karpilovska // Ukrayinska mova [Ukrainian Language]. – 2014. – № 4 (52). – S. 173–191.
19. Grymashevych G. I. Golodomor v Ukayini kriz pryzmu dialektного tekstu (retsenziia) [Forced Famine in Ukraine through the Dialect Text (Review)] / G. I. Grumashevych // Ukrayinska mova [Ukrainian Language]. – 2014. – № 4 (52). – S. 155–160.

Матеріал надійшов до редакції 10.04. 2015 р.

Гурко Е. В. Специфика имплицирования утверждения в научном стиле.

Проанализированы эксплицитные и имплицитные средства выражения интенции утверждения в научной литературе. Для передачи основных средств выражения утвердительного значения используют модальные слова, которые указывают на порядок мыслей и связь между ними. К неспециализированным средствам в научном стиле относят союзы и предлоги, которые непосредственно не передают утвердительного значения, однако участвуют в реализации утвердительных суждений.

Ключевые слова: значение, утверждение, эксплицитное содержание, имплицитное содержание, средства выражения, научная литература.

Hurko O. V. The Specificity of the Implicit Statement in the Scientific Style.

The article deals with the study of specific implicit and explicit means of expressing the statement in the scientific literature. The material for the analysis is the scientific exploration of linguistics, literature, philosophy. The main method of our investigation is descriptive. It has been found that modal words that indicate the order of ideas and the link between them use main means of affirmation expression for the transfer. Among the specialized means in the scientific style we distinguish conjunctions and prepositions that do not directly transmit affirmative meanings, but are involved in the implementation of affirmative judgments. Thus, the analyzed material is the evidence that the scientific speech is implemented as explicit, implicit and as mentioned, the latter in the pragmatic communicative structure of speech act much more. A prospect for further research is to ascertain the means of expression statements in the official documents and publicistic styles.

Key words: *meaning, statement, explicit content, implicit content, expression means, scientific literature.*